

Siklós
JánosBÚCSÚ
A GYÁRTÓL

Alkonyodott, amikor Ujszegedre értem. A tiszai rampa és a Csanádi utca sarkába kötött ládagár elcsöndesedett már. Igen hajszoltam pedig a motort, ahogyan csak a zaklatottan vibráló országúti forgalom engedte. Hiába, megkéstem, a munkások ünnepléses búcsúja véget ért. Utolsó isten áldjont mondtak a gyárnak, azután hazaballagtak. Magamban bóklásztam a kerítések mellett és tűnődtem, hogy most mitévő legyek.

Megáll a gyár — örökre némul itt dinamó, szalagfűrészes és ember. Emlékeim széles folyamának felszíni hordalékából néhány idősik villant rám. Álltam a köves gáton, mögöttem az ártéri fűzes csöndesen sóhajtozott az őszi szélben, előttem meg a gyár, a maga fölöllegessé válásának nyugalmával.

Gyerekkoromban még beláttam a gyár nagy terét, és innen a vízparttól egészen az újszegedi állomásra futó emelkedőig húzódtam. Sorjázta benne a deszkamáglyák, takaros, keskeny utcákat formázva. Szép, finom illatú, egészséges deszkák, spángli-választók emelkedtek magasan, szárazon.

Kurta udvarát most igen gyorsan átlátja a szem: gyérülő deszkamáglyáit öregded ember ritkuló hajával asszociálom. De az udvar mögött szép paloták emelkednek és most ezekből képződnek utcák, szélesek, világosak, maiak. Fényesen világító ablakokban néha-néha kirajzolódik egy mozgó alak. Mint régen a deszkamáglyák tetején, amikor bontottunk... s mennyire riadoztam a magasban... ledől a szélben imbolygó máglya és agyonvág a kemény föld. Fölvillannak a fényes ablakokban asszony meg gyerekefejek, fölvilannak emelek magasságában, de ők nem félnek.

Innen, az iskola mellől látom a két irányba futó kerítést. A Csanádi utcai kiskaput régen beszégték már. Néhány esztendővel azután, hogy a Löwi Adolf és Társai felirat lekerült a gépház magas, sárga faláról. Elette az idő a kis portásbódét is. Tánzos János, a hegyesen pódört, fekete bajusza alól nem kiabál rám: „Hé, mán megént elkéstél, beírlak a könyvbé.”

A vízrenyülő nagykapura csak a vontató följáró romjaiból következtethet az értő szem, mert annak helyén, meg a régi rönktér partranyúló, széles szelétén is, szép palotákat építettek. A vontatóköteleket széjjelmarta az idő, a csilleszínéből meg tán vasbeton berendákat öntöttek a vas mesterei. Picinyke, csöndes zug lett a hajdani rönktérből. Soványabb a fűrészház épülete is. Nem sivatkan a gatterok. Nem bömböl már Széles András vezérgatteros oroszlánhangon a segédmesterre, aki oly ügyetlenül, forgatja a mázsás-tonnás rönköt, hogy „Nézd a”, széjjelyomatja magát a marha; az anyja ne szülte volna a világra!”

Az idő örökkön forgó orsóján lepörgött évszázadban, bizony néhány ember lelke, vére ottmaradt a nagy rönktéren. S mennyi csont, kéz és ujjcsont került ott a fűrészporsó földre... megmondani, megszámítani azt immár nem lehet.

Mogorván, magányosan nézelődök még, a rám boruló sötétben. Az istállók előtti udvar is elvékonyodott szelétében és hosszában. A Löwiek csudálatosan szép mecklenburgi lovai vontatógépekké korszerűsödtek. Vízi János, a nyugalmas, szélesarcú, fehérhajszos főkocsis tán Tánzos

Jánossal trafikál valamelyik égi istálló csillag-salakov udvarán. Jani bácsi nem idezi, meséli a nagy történeteket, magával vitte bölcsességét, amelyről hallgatósága, finom, belenyugvó mosolya árulkodott.

Alighanem 1939 nyarán, egy vasárnap hajnalban, dupla órábert kínálva rakodni hívta az önként jelentkezőket Herczföld Mihály, a főnök. Kósza szombat éjszaka után a pirkadattal együtt ballagtam be a gyárba, mivel lefeküdni már nem volt érdemes. Az istállóudvarra nyíló máglyautca szelén ültem, arccal a kelő napnak és vártam a munkakezdés idejét. Elyomolt a fáradság, meg a langyos napsugár.

Nagy zsvajra, nyírítésre riadtam és a tágas, tiszta udvaron szép úri nők és férfiak hajnaloisan, kapatosan-boroson sikongattak és Biedl Bandi úr, a cég fiatal tártulajdonosa vezényelt: Jani bácsi, az istállófiú, meg még egy ember rövid szigorú kötőféken fogta-járatta a kipihent, kancaéhes, gyönyörű csödöröket. Bandi úr vezényelt, Jani bácsi ugratta a csudálatosan szép, idegtajtéktól habzó lovakat. Az úrilányok visítottak a gyönyörűségtől és egy fehérekabátos, tálcahordó férfi buzgón kínálta az italokat. Micsoda hajnali orgia — ilyet még nem láttam.

Vízi János nem beszélt, hallgatott, bölcs ember volt. Ellestem tőle ezt a bölcsességet, de megtanulni nem tudtam. Később ráfiztettem — és őh, azóta hányszor — e fogékonyág hiányára.

Nehéz idők értek ránk, a vezetőket elvitték munkaszolgálatra, meg koncentrációs táborokba. Ujak jöttek — strohmannok veték át a vezetést. Még utólag sem mondanám rájuk, hogy belelétek volna magukat a régiék szerepébe. Nem így volt.

De azután, hogy, hogy nem, a politikai körömméreg belefészkelődött egyik-másik ember picinyke kis agyába. Király Jani, a közsörüs, egyszer egy tiltakozó ívet köröztetett a fűrészház alatt: „...a gyár munkássága tiltakozik az ellen, hogy Herczföld Mihály üzemvezető átvegye munkakörét, akit a munkaszolgálatból időlegesen elengedtek.” A nagy szalagnál dolgoztunk, hatan — Vass Ferenc, Nővé Elek, Vass Imre, Rácz Manci, Svéd Pál és én: az ívet nem írtuk alá.

Miért? Jött a hangoskodó Király János. Vass Ferenc azt felelte, hogy ilyen alapon ő nem politizál. Erre ez a féladrágszár — magunkban így emlegettük — lebolsevistázott bennünket. Azt mondta, hogy olyan piszkos bolsevikiek vagyunk, mint a Siha Sándor, meg a Szemerédi József, akikre külön gondja lesz, de ha nem vigyázunk, mi is megütjük a bokánkat. Erre én, bölcsesség hiányában, azt találtam mondani, hogy „Jani bácsi, jobb lenne, ha maga inkább a fűrészekkel törődne.” Mindenféle zsidóberencnek lehordott —, s néhány nap múlva kitelt a becsületem a hadiüzemben.

Sokáig haragudtam a gyárra. Míg egyszer aztán Vincze Antal — az államosított üzem munkásigazgatója — útján újra összebe-kültünk.

Oda nem kerültem már vissza. De láttam, hogyan zsuorodik évről évre a híres gőzfűrés. Először a Tiszán—Maroson érkezett tutajok fogytak el a vízről, azután a gatterok mondták föl évszázados működésüket. Később a máglyautcák sorvadtak és egy tavaszi reggel felvonultak az építómunkások: „Paloták épülnek, munkásoknak építünk palo-

tákat” — így mondták az ismerős kőművesek.

Az eszemmel örültem annak, ahogyan változik a világ, de belül megtelepedett egy picinyke kis szomorúság. Elmegy ez a gyár innen, úgy, mintha itt sem lett volna. Jól gondoltam.

Az elmúláson tűnődő ögyelgéssem alkalmából egyszer eszembe jutott a vastag derekú öreg fűzfa, amelynek a törzsébe, ebéd-idők alatt, szőlőmetsző késsel mebevéstem egy szót: Ehség. Megkerestem a fát és a szürkére varasodott szót azután rendszeresen mindig újra frissre véstem, hogy megmaradjon.

Egy ebéd története miatt tettem ezt. A háború előtt egyórás volt itt az ebédidő. A munkások legtöbbször kendőből, szatyorból evett. Ketten dolgoztunk akkor a gyárban az öcsémmel, és soha nem volt enivalónk, a mi keresetünkre volt utalva a kilenctagú család. Panaszkodtunk otthon, hogy nem bírjuk estig éhen, nagyon nehéz így a tízórás munka. Anyánk azt mondta, hogy majd délelőtt főz zöldbalevest, áthozza, azután megesszük.

Tavasztól őszi kimentünk a fűzesek alá, hogy ne lássák a többiek a mi szegénységünket. Most is így cselekedtünk, itt vártuk anyánkat. Heverestünk az árnyékos gyöpon, olyan erős volt a déli meleg hogy vörösré pörkölte a bőrt. Lestük a hidat, mikor tűnik szemünkbe anyánk fűrésze járása. Hiába vártunk. A gépház már elszusszantotta magát, jelezve, hogy tíz perc múlva munkakezdés. Néhány villanyásvényi idő múltán azonban meglátuk anyánkat: fekete ruhájában szaladt át a hídon, kezében a garabollyal. Mire odaért, alig volt már egy-két perc hija az egy órának. A szomorúság és a falánk gyomorból szakadt idegeség emésztett bennünket. Fejemet előntette a vér és a düh, szűrös szemekkel néztem csuromvizet, tört, tikkadt arcát, kivettem kezéből a kosarat, amelyben egy nagy vörös fazék gőzölgött és olyan erővel vágtam földhöz, hogy a fazék megrepedt. Szó nélkül otthagytam és mire a kerítés mögé értem, fősivított a gyári dudu.

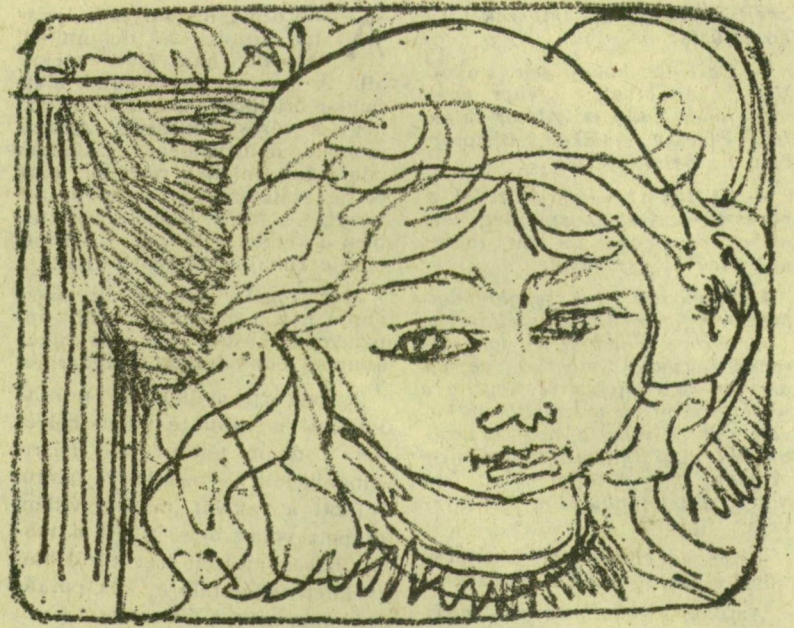
Még az évben, őszi elején, három-négy alkalommal, délidőben odavestem a szót: megbocsáthatónak alig tartott bűnöm emlékére. Somogyitelepen (a mai Petőfitelepen) kályha tetején, gazzal tüzelve főzni, azután hét kilométert sietni-futni a déli 40 fokos melegben, hogy a végén ösztörjem e szörnű fáradozás eredményét, csak azért, mert éhes vagyok, és éhen maradok. Nagy bűn volt ez, egy mártírelőtű, száz Máriánál százszor szentebb asszonnyal szemben, amit én semmilyen vezekléssel sem tudok már jóvátenni.

Későre jár, az emlékbuzgárak özöne hajtja egymást, már nem is tudom kordában tartani őket. Gyengefényű lámpámmal most hiába keresném a fűzfát, nem találnám. Eljövök majd tavaszon ide és tiszai szekercémmel belefáragom a fűz lelkéig-közepéig a szót, hogy ott legyen, amíg ez a fa megmarad. Legalább ez az egy „írás” időt álló lesz, amíg a természet élteti. Mert minden alá merül az időben.

Te is menjél, régi gyár, helyedben újabb paloták kélnek; a küzdő, kapaszkodó ember értékei nőnek helyedbe. Lakók jönnek ide és majd szépen, kényelmesen élnek a vízparti palotákban.

Nekik mondom, a jövődő új lakóknak; házatok alatt a fűrészporsó földben vér és kín, szenvedés és kezek, ujjak ledarabolt csontjai szunnyadnak. Néha emlékeztetek is, mert minden fölnövő világ alatt a régi romja van.

A fekete sötétségben már semmit sem látok. Csak az utcai lámpák, meg a paloták ablakai fénylenek, világítanak. Így aztán én is elbúcsúzom a gyártól.

Kiss Attila rajza

Szekulity
PéterUTAZÁS
A KÖSZÖNÖM KÖRÜL

Talán ez úgy van, hogy ahány ház, annyi szokás. Helyenként fölfelé még mondják, lefelé ritkán, vagy soha. Lefelé elfelejtették.

De fordítva is előfordul. Megyek az utcán, előttem két hivatalnokféle ember. Beszélgetnek.

— Képzeld, felállt, és elkezdte megköszönni a főnökségnek a jó munkát — mondja az egyik.

— Bevágódás — állítja a másik.

Miért? Fölfelé megköszönni valamit miért tilos?

Szerintem szép szokás, hogy a termelőszövetkezetekben, a zárszámadó közgyűlésen, a vezetőség nevében az elnök mindig megköszöni a tagok szorgalmát, fáradozását. S a tagok közül mindig feláll valaki megköszönni a vezetőnek, a szakemberek odaadó munkáját.

Csak hát, ahány ház, annyi szokás. Ülök egy szűk körű megbeszélésen. A titkárnő behozza a kávé, és szíves mosollyal honorálja, hogy valamennyien megköszönjük.

A vendégek udvariasak, rendesek, s ha már a számon van, ki mondok: jól neveltek, pedig egyiknek se volt gyerekcsobája. Persze, nem a gyerekszobán múlik az ilyen.

Min múlik?

Később bejön a takarító „csikkteleníteni” a hamutartókat, összeszedi a kávécsészéket. Végzi a dolgát, a tárgyalófelek észre se veszik, s mikor az aszszony kimegy, olyan az egész, mintha nem járt volna bent senki.

Hogyan is vagyunk ezzel a köszönéssel? A pincérnek, a borbélynek jár. A jegyeket kezelő kalauztól, a taxisofortól mindig megkapjuk. Olykor meghajlás kíséretében. De néhol nem divat, bizonyos beosztásokkal nem jár együtt.

Konyakot iszunk, kérésémmre, jó játéknak tartva, sorban mindenki elmondja, hogy mit jegyzett meg magának a titkárnőről.

Két karikagyűrű van az ujján, nem használ körömlakkot, festi a haját, jól ápolt, tartózkodó... Felesleges folytatni, a titkárnő jól megnézték. A következő lépés: tessék beszélni a takarító-nőről. Csend. Volt gyűrű az ujján? Nem figyelte a kezét senki. Szőke, barna, fekete? Nem nézte meg „ilyen szempontból” senki.

Fiatal, öreg, sovány, kövér? Ki tudja? Senki.

Lévegy egy újságolvasótól: „Egy búcsúzó kultúrotthon-igazgatóval beszélgettem, természetesen a községünkben végzett munkájáról és újabb terveiről. Tudtam, hogy a népművelési munka nálunk nem könnyű, ezért azt kérdeztem tőle, mi volt nehéz ebben a munkában. Válasza a következő volt:

A legtöbbször egyedül éreztem magamat, csak néhányan segítettek nekem néha-néha. A vállalatok vezetői sem nyújtottak segítséget, köztük olyan is akad, aki kijelentette, hogy a műveltség terjesztése teljesen vállalaton belüli ügy, ez a vállalat szuveren joga. De az fáj legjobban, hogy a tanácsai vezetők sem támogatják, még az objektív tárgyi feltevések sem biztosították, a másfél év során azt sem kérdezték, hogy miben segíthetnek munkámat.”

Megfigyelték? A tanácskozások végén a résztvevőknek mindig megköszönik a megjelenést, még akkor is, ha a tanácskozásban semmi köszönet. Ez pazarlás. A másik, amiről az újságolvasó ír, az visszatetsző spórolás.

Sz. István hűszéves szolgálat után vállalatától megkapta a hűségpenzt. Borítékban vette át. Rendesen, pontosan utalták, miként a kollektív szerződés előírja.

Sz. István mégis kedvetlen. A köszönöm még mindig késik. Késik, mert a kollektív szerződés csak a hűségpenzt írja elő.

Van olyan igazgató, aki vidékről hazatérve, a gépkocsivezetőnek mindig megköszöni a fuvarát. A másik kiszáll, becsapja maga mögött az ajtót, és köszönés nélkül távozik.

„Ahány ház, annyi szokás?”

Vagy ez műveltség, intelligencia és tisztesség dolga?

Előveszem a magyar nyelv értelmező szótárát, a „k” betűnél megkeresem a köszön szót, megtudom, hogy „valakinek valamit; háláját nyilvánítja valakinek valaméért. Köszönöm a fáradságát; valaki valakinek a fáradozásait, a figyelmességét, a szívességét. Köszönöm, hogy eljöttél. Köszönöm, hogy gondoltál rám.”

Tehát: valaki valakinek valaméért háláját nyilvánítja.

Ez a legfontosabb tudnivaló a köszönésmről.

Köszönöm, hogy elolvastak.

Vargo
Rudolf

A KÖLTŐ

Kiss
DénesANYA-
NYELVÜNK

A költő olyan léghajós, ki fölszáll szülőföldestül, mindenestül de ha kell kosarából nehezékül kidobja feleségét, hat gyereket, szerelmi levelezésével és írogatásával, könyveit és fényképeit, fogkeféjét, műfogsorát, sorrendjeit ha van neki és nyakkendőjét székestül és diplomáját, ha van neki és kétkedéseit, gyűlöletét, szívének homokszájkait, csak azért, hogy égbe vigye egy hajó. A költő olyan léghajós ki ismeri a magasság mélységét de ha kell kiugrik maga is, olyan léghajós a költő, ki lehetne paraszt, idegenlégios és tengeralltjárós is..

Szavak törzsét kifordítom ezredevek mélységéből szakadnak fényre gyökerek

Anyanyelvünk gyümölcs az ágon ragvog gazdag lombkoronákon szókincsünk mint az ékszer

De törvény, hogy a gyümölcsmagba múlt és jelen is halhatatlan csirában hordjon életet

Egy pontba sűrítve az ágat a törzset s a lombkoronákat eget földet és gyökereket